Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). European Commission. Digital Education Action Plan 2021–2027. Brussels, 2021, 45 p.

(2). Guseva A.V. Gamification in Higher Education: Pedagogical Potential. “Высшее образование в России”, 2022, № 5, с. 120–130.

(3). Ismoilova Z. Chet tillarini o‘qitishda zamonaviy metodlar. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2024, 200-betlar.

(4). Karimov U. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish. “Pedagogik ta’lim” jurnali, 2023, № 2, 45–52-betlar.

(5). Koivisto J., Hamari J. The Rise of Gamification in Education and Its Impact on Student Engagement. Computers in Human Behavior. 2021, vol. 124, p. 1–10.

(6). Krouska A., et al. Gamification in Education: A Systematic Literature Review. Education and Information Technologies. 2022, vol. 27, p. 1–25.

(7). Kuzmina N.V. Professional Competence of Teachers in Digital Education. Moskva, “Yurait”, 2021, p. 240.

(8). Nurmuhamedov A. Oliy ta’limda raqamli pedagogika va innovatsion metodlar. Toshkent, 2022, 150-bet.

(9). Oliy ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2022.

(10). Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Педагогические технологии в обучении иностранным языкам. — Москва: Академия, 2020. 192 с.

(11). Redecker C. Digital Competence of Educators (DigCompEdu) Framework Update. Luxembourg: European Commission, 2020, 100 p.

(12). Sailer M., Homner L. The Gamification of Learning: A Meta-analysis. Educational Psychology Review. 2020, vol. 32, p. 77–112.

(13). Sysoev P.V. Digital Technologies in Foreign Language Teaching. Иностранные языки в школе, 2021, №3, p. 2–9.

(14). Tareva E.G. Professional Training of Future Foreign Language Teachers. “Pedagogika”, 2023, №4, p. 45–52.

(15). Van Gaalen A., et al. Gamification in Higher Education: A Systematic Review. Educational Technology Research and Development. 2021, vol. 69(2), p. 1–23.

(16). Xodjayeva N., Abdullayeva D. Ingliz tilini o‘qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent, “Fan”, 2021, 180-bet.

(17). Zainuddin Z., et al. Gamified Learning in Higher Education: A Review of Recent Trends. Computers & Education, 2023, vol. 190, p. 104600.

(18). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni. Toshkent, 2020.

(19). www.ziyonet.uz

(20). www.natlib.uz

(21). unilibrary.uz

Omonov Bahodir Nurillayevich (Shahrisabz davlat Pedagogika instituti “Ijtimoiy fanlar” kafedrasi mudiri, f.f.d. (DSc), professor; E-mail: bakhodiron@gmail.com)

EKOLOGIK TA’LIM VA TARBIYANI TAKOMILLASHTIRISHNING IJTIMOIY-MA’NAVIY AHAMIYATI

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ekologik ta’lim va tarbiyani takomillashtirishning ijtimoiy-ma’naviy ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida ekologik ta’limning jamiyat barqaror ri-vojlanishidagi o‘rni, shaxsda ekologik ong va mas’uliyatni shakllantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Ekologik tarbiyaning ma’naviy-axloqiy mazmuni, uning shaxs kamoloti va ijtimoiy mas’uliyatli fuqarolik pozitsi-yasini rivojlantirishdagi roli ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *ekologik ta’lim, ekologik tarbiya, ekologik ong, ekologik madaniyat, ijtimoiy-ma’naviy ri-vojlanish, barqaror taraqqiyot, ekologik mas’uliyat, shaxs kamoloti.*

Омонов Баходир Нуриллаевич (Шахрисабзский государственный педагогический институт, заведующий кафедрой социальных наук; доктор философских наук (DSc), профессор; E-mail: bakhodiron@gmail.com)

СОЦИАЛЬНО-МОРАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Аннотация. *В данной статье с научной и теоретической точки зрения анализируется социально-духовное значение совершенствования экологического образования и воспитания. Исследовательский процесс подтверждает роль экологического образования в устойчивом развитии общества и его важность в формировании экологического сознания и ответственности у отдельных лиц. Раскрывается духовно-нравственное содержание экологического образования, его роль в личностном развитии и формировании социально ответственной гражданской позиции.*

Ключевые слова: *экологическое образование, экологическое воспитание, экологическая осведомленность, экологическая культура, социально-духовное развитие, устойчивое развитие, экологическая ответственность, личностное развитие.*

Omonov Bakhodir Nurillayevich (Shahrisabz State Pedagogical Institute, Head of the Department of Social Sciences Doctor of Philosophy (DSc), Professor; E-mail: bakhodiron@gmail.com)

SOCIAL-MORAL SIGNIFICANCE OF IMPROVING ECOLOGICAL EDUCATION AND UPBRINGING

Annotation. *This article analyzes the socio-spiritual significance of improving environmental education and upbringing from a scientific and theoretical perspective.The research process substantiates the role of environmental education in the sustainable development of society and its importance in forming environmental awareness and responsibility in individuals.The spiritual and moral content of ecological education, its role in personal development and the development of a socially responsible civic position, is revealed.*

Keywords: *ecological education, ecological upbringing, ecological awareness, ecological culture, socio-spiritual development, sustainable development, ecological responsibility, personal development.*

Kirish (Introduction). XXI asrda global taraqqiyot jarayonlari fonida ekologik muammolarning kuchayib borishi jamiyatning barqaror rivojlanishiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayishi, iqlim o'zgarishi va biologik xilma-xillikning qisqarishi inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatning izdan chiqayotganini yaqqol namoyon etadi [2]. Mazkur jarayonlar ekologik muammolarni faqat texnologik yoki iqtisodiy choralar bilan hal etish yetarli emasligini ko'rsatib, inson omiliga, xususan, ekologik ong, ekologik madaniyat va ma'naviy mas'uliyatni shakllantirishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ekologik ta'lim va tarbiya jamiyatda tabiatga ongli munosabatni qaror toptirish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash hamda sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishning muhim omili sifatida maydonga chiqadi.

Ekologik ta'lim va tarbiya shaxsning atrof-muhit haqidagi ilmiy bilimlarini tizimli rivojlantirish bilan birga, unda tabiatni asrashga yo'naltirilgan axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyatli xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi. Globallashuv sharoitida ekologik muammolarning transchegaraviy xarakter kasb etishi ekologik ta'lim va tarbiyaning ijtimoiy-ma'naviy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Shu sababli ekologik ta'limni uzluksiz ta'lim tizimi bilan uyg'unlashtirish, uni fanlararo yondashuv asosida boyitish hamda tarbiyaviy jihatlarini kuchaytirish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi [1]. Mazkur maqolada ekologik ta'lim va tarbiyaning ijtimoiy-ma'naviy mohiyati ilmiy asosda yoritilib, uni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Ekologik ta'lim va tarbiya masalalari zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida yetakchi yo'nalishlardan biri sifatida keng yoritilgan. Xususan, xorijiy ilmiy adabiyotlarda ekologik ta'lim shaxsning ekologik ongini shakllantirish, atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni qaror toptirish hamda ekologik madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida talqin etiladi [3;4-b.]. J.Palmer hamda D.Tilbury tadqiqotlarida ekologik ta'limning fanlararo xarakteri va uning ijtimoiy hayot bilan integratsiyalashuvi barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim sharti ekanligi ta'kidlanadi. Ushbu yondashuvlarda ekologik ta'lim faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, shaxsning kundalik xulq-atvori va hayotiy qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi tarbiyaviy mexanizm sifatida qaraladi.

Shuningdek, J.Fien va E.Leff tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda ekologik muammolarning chuqurlashuvi sharoitida ta'lim tizimining axloqiy va ijtimoiy funksiyalarini kuchaytirish zarurligi asoslab beriladi [5;6-b.]. Tadqiqotchilar ekologik tarbiya shaxsda axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish bilan uzviy bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar. Mazkur qarashlar ekologik ta'limning uzluksizligi, fanlararo yondashuvi hamda ijtimoiy institutlar bilan integratsiyasini ekologik barqarorlikni ta'-minlashning muhim omili sifatida belgilaydi [4].

Milliy ilmiy adabiyotlarda esa ekologik ta'lim va tarbiya masalalari ko'proq ijtimoiy-ma'naviy rivojlanish, milliy qadriyatlar va fuqarolik mas'uliyati bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi [7;8-b.]. P.S. Sultonov hamda S.S.Buriyev va hammualliflar tadqiqotlarida ekologik tarbiyaning yosh avlodda tabiatga hurmat, ekologik intizom va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdagi ahamiyati alohida ta'kidlanadi [7]. Shu bilan birga, mavjud ilmiy ishlar tahlili ekologik ta'lim va tarbiya masalalarini kompleks yondashuv asosida o'rganish, ularning ijtimoiy-ma'naviy jihatlarini chuqurlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bu holat mazkur tadqiqotning dolzarbligi va ilmiy-amaliy ahamiyatini yanada kuchaytiradi [8].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Mazkur tadqiqot ekologik ta'lim va tarbiyani ta-komillashtirishning ijtimoiy-ma'naviy ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda ijtimoiy-gumanitar fanlarga xos umumilmiy va maxsus tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanil-

di. Xususan, tahlil va sintez metodlari orqali ekologik ta'lim va tarbiya tushunchalarining nazariy mazmuni ochib berildi, induksiya va deduksiya metodlari yordamida ekologik jarayonlar va ijtimoiy-ma'naviy omillar o'rtasidagi o'z-aro bog'liqlik aniqlashtirildi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida ekologik ta'lim va tarbiya jamiyatning barqaror rivojlanish tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqildi hamda ularning ijtimoiy institutlar bilan o'zaro aloqasi tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida taqqoshlash va umumlashtirish metodlari orqali xorijiy va milliy ilmiy yondashuvlar solishtirildi, ekologik ta'lim va tarbiyaning samaradorligini oshirishga doir nazariy xulosalar ishlab chiqildi. Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy adabiyotlar kontent tahlili asosida o'rganilib, ekologik ta'limning ijtimoiy-ma'naviy jihatlari baholandi. Tadqiqot natijalarini asoslashda mantiqiy tahlil, ilmiy xulosalash va tavsiyalar ishlab chiqish metodlaridan foydalanildi, bu esa mavzuning dolzarbligini va olingan xulosalarning ilmiy asoslanganligini ta'minladi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). O'tkazilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekologik ta'lim va tarbiya tizimini takomillashtirish ijtimoiy-ma'naviy rivojlanish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tahlil natijalariga ko'ra, ekologik bilimlar shaxsda ekologik ongning shakllanishi uchun zarur asos bo'lsa-da, barqaror ekologik xulq-atvorni qaror toptirishda ma'naviy qadriyatlar va ijtimoiy mas'uliyat hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Ekologik ta'lim jarayonida tarbiyaviy komponentning yetarli darajada integratsiyalashmaganligi ekologik muammolarga nisbatan formal munosabat shakllanishiga olib kelishi mumkin [9]. Shu sababli ekologik ta'limni faqat axborot berishga qaratilgan jarayon sifatida emas, balki shaxsning dunyoqarashi va ijtimoiy pozitsiyasini shakllantiruvchi kompleks tizim sifatida tashkil etish zarurligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari ekologik ta'lim va tarbiyani uzluksiz ta'lim tizimi doirasida amalga oshirish hamda fanlararo yondashuvni kuchaytirish uning samaradorligini oshirishini tasdiqlaydi. Jahon tajribasi va ilmiy adabiyotlar tahlili asosida aniqlanishicha, amaliy faoliyatga yo'naltirilgan, ijtimoiy hamkorlik va jamoatchilik ishtirokiga asoslangan ekologik ta'lim shakllari shaxsda ekologik mas'uliyat va barqaror xulq-atvorni mustahkamlaydi [10]. Olingan natijalar ekologik ta'lim va tarbiyani takomillashtirishda ijtimoiy-ma'naviy yo'naltirilgan yondashuv ustuvor bo'lishi lozimligini ko'rsatib, ushbu yo'nalishdagi ilmiy va amaliy faoliyatni rivojlantirish zaruratini asoslab beradi.

Xulosa va takliflar. (Conclusion/Recommendations). Tadqiqot natijalari ekologik ta'lim va tarbiyani takomillashtirish jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy rivojlanishida muhim o'rin tutishini ko'rsatdi. Tahlillar ekologik muammolarni hal etishda faqat texnik yoki iqtisodiy yondashuvlar yetarli emasligini, balki shaxsda ekologik ong, mas'uliyat va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Ekologik ta'lim va tarbiya shaxsning tabiatga bo'lgan munosabatini ongli, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatli asosda shakllantirib, barqaror ekologik xulq-atvorni qaror toptirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot ekologik ta'lim va tarbiyani uzluksiz ta'lim tizimi doirasida, fanlararo yondashuv asosida va ijtimoiy-ma'naviy mazmun bilan boyitilgan holda tashkil etish uning samaradorligini oshirishini ko'rsatdi. Jahon tajribasi tahlili ekologik ta'limda amaliy faoliyat, jamoatchilik ishtiroki va ijtimoiy hamkor-likka asoslangan yondashuvlar ustuvor ekanligini tasdiqlaydi. Shu bois ekologik ta'lim va tarbiyani takomil-lashtirish jarayonida ma'naviy-axloqiy komponentni kuchaytirish, ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida ekologik qadriyatlarni tizimli singdirish hamda jamiyatning turli ijtimoiy institutlari o'rtasida hamkorlikni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References):

(1). O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. Toshkent, 2020.

(2). Одум Ю. Экология. Москва, "Мир", 1986, 328 с.

(3). Tilbury D. Environmental education for sustainability. Journal of Environmental Education. 1995, vol. 27, № 2, p. 23–30.

(4). Palmer J.A. Environmental Education in the 21st Century. London, Routledge, 1998, 256 p.

(5). Fien J. Education for the Environment. Critical Curriculum Theorizing and Environmental Educa-tion. Geelong, Deakin University Press, 1993, 214 p.

(6). Leff E. Environmental Rationality. Re-thinking Sustainability. Mexico City, UNAM, 2004, 312 p.

(7). Sultonov P.S. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. Darslik, Toshkent, «Musiqa», 2007.

(8). Buriyev S.S., Maxkamova D.A., Sherimbetov V.X. *Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi.* O'quv qo'llanma, Toshkent, «Noshir», 2019.

(9). Omonov B.N. Problems and Consequences of Water Deficiency in Central Asia. Turkish Online of Qualitative Inquiry (TOJQI). Volume 12, July 2021, p. 2541–2545.

(10). Omonov B. Ekologik globallashuv va uning O'zbekistondagi ekologik muhitga ta'siri. T., "Voris", 2021, 136-bet.